

Evaluering av forsøksordning med budsjettpost for åpen publisering ved UiB

Innhold

1. Sammendrag og anbefalinger	1
2. Oppnevning og mandat	2
3. Sentrale begreper	3
4. Bakgrunn	4
4.1 Open Access ved UiB	5
4.2 Nasjonale og internasjonale utviklingstrekk	5
5. Administrasjon og retningslinjer	7
6. Resultater	8
7. Videreføring av budsjettposten	12
7.1 Fullskalaordning uten begrensninger	12
7.2 Forfatterbetaling i Open Access-tidsskrift	14
7.3 Hybridstøtte med begrensninger	14
8. Økt åpen tilgang via egenarkivering	15
9. Open Access uten forfatterbetaling	16
10. Åpne lisenser	16
11. Open Access og dagens abonnementsordning	17
12. Diskusjon	18

1. Sammendrag og anbefalinger

Arbeidsgruppens mandat har vært å evaluere budsjettpost for åpen publisering ved UiB. Budsjettposten ble i 2013 etablert som en prøveordning i 3 år. Budsjettposten har blitt drevet som en fullskalaordning der korresponderende forfattere tilknyttet UiB kan søke om dekning av forfatteravgift til åpen publisering i både åpne tidsskrift, hybridtidsskrifter og bøker.

I perioden fra oktober 2013 til juli 2015 har 437 vitenskapelige artikler og bøker blitt publisert åpent med midler fra budsjettposten. Det er innvilget støtte for nesten ni millioner kroner. En klar overvekt av midlene har gått til hybridartikler. Det er innvilget flest søknader til fagmiljø hvor åpen publisering vanligvis skjer i kanaler med

forfatterbetaling, det vil si innenfor medisin, naturvitenskap og psykologi, og mindre til humanistiske fag, juss og samfunnsvitenskap.

Arbeidsgruppen mener budsjettposten for åpen publisering har oppfylt målsetningen om økt, åpen tilgang til forskningsresultater ved UiB. Budsjettpostens innretning og administrasjon har vært viktige suksessfaktorer, og gruppen vil derfor anbefale at budsjettposten blir videreført som en fullskalaordning.

En fullskalaordning vil medføre høye kostnader. I tilfelle Universitetsstyret ikke er beredt til å stille til disposisjon de midler som trengs for å videreføre dagens ordning, har arbeidsgruppen skissert måter å begrense utgiftene på. Det første steget bør være å kutte støtten til hybridpublisering på nivå 1 og redusere støtten til hybridpublisering på nivå 2 til 50 % av forfatterutgiften. Det neste steget bør være at støtte til hybridpublisering fjernes helt. Støtte til publisering i Open Access-tidsskrift og til åpen publisering av bøker bør uansett ligge fast.

Arbeidsgruppens anbefalinger:

- 1) Budsjettposten fortsetter som en fullskalaordning som inkluderer støtte til publisering i Open Access-tidsskrift, hybridtidsskrift, og åpen publisering av bøker. Dersom kostnadene blir for høye, foreslår gruppen å sette en begrensning på støtte til hybridpublisering ved i prioritert rekkefølge å:
 - a) fjerne støtte til hybridpublisering på nivå 1 og redusere støtte til hybridpublisering på nivå 2 til 50% av forfatteravgiften.
 - b) fjerne støtte til hybridpublisering på nivå 2.
- 2) Budsjettposten administreres av Universitetsbiblioteket etter vedlagte retningslinjer.
- 3) Tjenesten synliggjøres sentralt på UiBs nettsider slik at ansatte enkelt kan finne søknadskjema, retningslinjer og informasjon om tjenesten.
- 4) Budsjettposten evalueres etter 4 år i 2019.
- 5) UiB arbeider for å styrke egenarkiveringen ved UiB og Bergen Open Research Archive (BORA) som et alternativ til åpen publisering.
- 6) UiB arbeider for at CRISTin i nasjonale konsortieavtaler med utgivere inngår avtaler der forfatteravgift for åpen publisering inngår som en del av abonnementskostnadene.

2. Oppnevning og mandat

Den 3. juni 2015 ble det oppnevnt en arbeidsgruppe for evaluering av forsøksordningen med budsjettpost for åpen publisering ved UiB.

Arbeidsgruppen består av følgende medlemmer:

professor Odd Einar Haugen, Det humanistiske fakultet
professor Halvard Haukeland Fredriksen, Det juridiske fakultet
stipendiat Ingrid Onarheim, Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet
professor Eyvind Rødahl, Det medisinsk odontologiske fakultet
professor Maurice Mittelmark, Det psykologiske fakultet
seniorrådgiver Nils Gunnar Songstad, Det samfunnsvitenskapelige fakultet
førsteamanuensis Terje Lislevand, Universitetsmuseet

Professor Eyvind Rødahl ble oppnevnt som arbeidsgruppens leder. Rådgiver Ingrid Cutler og spesialbibliotekar Tormod Strømme fra Universitetsbiblioteket ble bedt om å være arbeidsgruppens sekretariat.

Gruppen har hatt 4 møter.

Arbeidsgruppens mandat:

Arbeidsgruppen bes evaluere den treårige forsøksordningen med en budsjettpost for åpen publisering ved UiB. Gruppen bes videre vurdere om og eventuelt i hvilken form en budsjettpost ved UiB skal videreføres.

Arbeidsgruppen bes spesielt om å:

- *Vurdere de faglige og økonomiske implikasjonene ved prøveordningen.*
- *Se budsjettposten i sammenheng med nasjonale og internasjonale utviklingstrekk og praksiser for støtte til åpen publisering.*
- *Vurdere implikasjonene av å videreføre budsjettposten som*
 - a) en fullskala ordning uten begrensninger*
 - b) kun støtte til rene Open Access-tidsskrift*
 - c) støtte til både rene Open Access-tidsskrift og hybridtidsskrifter med visse begrensninger.*
- *Vurdere dagens retningslinjer for tildeling.*
- *Vurdere budsjettposten som del av UiBs politikk for Open Access.*
- *Belyse budsjettposten som en del av UiBs abonnementsordning på tidsskrift.*

3. Sentrale begreper

- **Open Access (OA)** betyr fri, nettbasert tilgang til forskningsresultater. Dette kan enten oppnås ved at forskningsresultater publiseres Open Access, med fri bruksrett for alle (såkalt Gull-OA), eller ved at forskningsarbeider som er publisert i kanaler som ikke er fritt tilgjengelige, lastes opp og gjøres tilgjengelig i åpne publiseringsarkiv (såkalt Grønn-OA).

- **Egenarkivering** innebærer at forskningsresultater gjøres tilgjengelig på Internett i åpne forskningsarkiv. Dette kan gjøres i arkiv ved forskerens egen institusjon, eller i sentrale, fagspesifikke arkiv.
- **Open Access-tidsskrifter** er tidsskrifter som er fritt tilgjengelige online på Internett uten abonnementsbegrensinger. Open Access-tidsskrift kan ha forskjellige driftsmodeller, en av disse er forfatterbetaling.
- **Hybrid Open Access** innebærer at forfattere frikjøper sin artikkel, og dermed sørger for Open Access for enkeltartikler i et ellers abonnementsbasert tidsskrift.
- **Open Access-bøker:** Monografier eller antologier som er fritt tilgjengelig på Internett. Forfatter/institusjon betaler for at boken skal være åpen tilgjengelig, istedenfor at bruker betaler for tilgang til den.
- **Forfatterbetaling** innebærer betaling av APC (*Article Processing Charge*) for å gjøre publikasjonen tilgjengelig Open Access. For forlagene er forfatterbetaling et alternativ til abonnement for å dekke publiseringskostnader og skaffe seg inntekter.
- **Åpne lisenser** gir brukere utvidede rettigheter, og er et alternativ til lisenser der forfatter/utgiver beholder alle rettigheter. De mest vanlige åpne lisensene er fra Creative Commons. Som regel beholder forfatter opphavsretten.

4. Bakgrunn

I 2012 vedtok Universitetsstyret følgende politikk for åpen tilgang til forskningsresultater: *Ansatte bes om i størst mulig grad å gjøre sine vitenskapelige publikasjoner åpent tilgjengelige i åpne arkiv og/eller ved åpen publisering.*¹ Samtidig vedtok Universitetsstyret å etablere en budsjettpost for å dekke kostnader ved åpen publisering som en forsøksordning i 3 år.

Bakgrunn for vedtaket var en rapport fra en arbeidsgruppe for UiBs ordninger med Open Access. Gruppen anbefalte at UiB skulle vurdere å etablere en budsjettpost for kostnader ved åpen publisering på nivå 1 eller 2, inkludert hybridtidsskrifter. Et argument for å etablere en slik støtteordning var at åpen publisering kom til å bli en viktig publiseringsform i fremtiden, og UiB må sette sine forskere i stand til å publisere i de samme kanaler som nasjonale og internasjonale fagmiljø. Ut fra UiBs strategi om å publisere i velrennomerte publiseringskanaler, og hensynet til ulike faglige praksiser når det gjelder publisering, mente arbeidsgruppen at budsjettposten både skulle støtte publisering i kvalitetssikrede, fagfelleverderte Open Access og hybride publiseringskanaler. Gruppen vektla åpen publisering som et alternativ til egenarkivering av vitenskapelige artikler.

¹ Universitetets policy for og ordninger med Open Access. Styresak 88, 29.11.12:
<http://www.uib.no/filearchive/2012-088.pdf>

Universitetsbiblioteket (UB) fikk ansvar for å administrere budsjettposten, og har, i tråd med erfaringer og retningslinjer for publiseringsfond ved andre institusjoner i Norge, utarbeidet retningslinjene for tildeling.² Budsjettposten ble satt i drift den 1. oktober 2013 og det ble da satt av 1,5 millioner kroner. I 2014 og 2015 ble det satt av 3, 8 millioner årlig, men nye midler har blitt tilført etter hvert som budsjettet er brukt opp. Fra oppstart til og med andre kvartal 2015, er det innvilget nesten 9 millioner kroner. Budsjettet ble i utgangspunktet fordelt fakultetsvis, men ble i løpet av 2014 slått sammen til ett felles budsjett.³

4.1 Open Access ved UiB

Det er per i dag ikke mulig å gi et endelig tall for hvor mye av UiBs forskning som er åpent tilgjengelig. Hovedproblemet er at det ikke fins en samlet oversikt over åpne artikler i hybridtidsskrifter, men det kan også være vanskelig å fange opp alle artikler som er egenarkiverte i ulike arkiv.

Basert på data fra Directory of Open Access Journals (DOAJ) er det mulig å tallfeste hvor mye som er publisert i rene Open Access-tidsskrift. Ved UiB er det i perioden 2005-2014 en økning av publiserte artikler fra litt over 5 prosent i 2005 til litt over 18 prosent i 2014. I 2014 ble 458 artikler publisert i Open Access-tidsskrifter, av disse var 24 på nivå 2.⁴

Tall UB har generert fra ulike kilder, viser at minst 750 av UiBs poenggivende artikler i 2014, er åpent tilgjengelige.⁵ Det utgjør over 30 prosent av det totale tallet artikler med forfattere fra UiB og inkluderer både rene Open Access-artikler, hybridartikler og egenarkiverte artikler.

Budsjettposten innvilget 252 søknader i 2014. Det viser at mange artikler med UiB-forfattere som blir åpent publisert ikke er finansiert av budsjettposten.

4.2 Nasjonale og internasjonale utviklingstrekk

Utviklingen internasjonalt går mot at stadig flere publikasjoner tilgjengeliggjøres Open Access.⁶ Det er en forventning om at andelen vil øke betraktelig etter at stadig flere land,

² Brev fra universitetsdirektør/prorektor, 27.05.13.

³ Dette fordi man så at søknadstallene fra fakultetene var svært ulike og det ville bli mye ekstra arbeid å administrere ulike budsjetter.

⁴ Hentet fra: Susanne Mikki, Universitetsbiblioteket i Bergen (2014), Vitenskapelig Publisering ved Universitetet i Bergen, Publiseringsstatistikk 2005-2014: <http://hdl.handle.net/1956/10129>

⁵ Tall generert fra Directory of Open Access, BORA og budsjettposten. Det fins i dag ingen verktøy som kan gi en samlet oversikt over Open Access-artikler og dette tallet er derfor ikke fullstendig. Et sammenlignbart tall for tidligere år er dessverre ikke tilgjengelig.

⁶ Internasjonale studier har kommet til svært ulike resultat med 20-50 prosent av vitenskapelige artikler tilgjengelig Open Access: <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0011273> og http://www.science-metrix.com/pdf/SM_EC_OA_Availability_2004-2011.pdf Det finnes ingen tilsvarende norsk undersøkelse.

organisasjoner og forskningsfinansiører nå krever at den forskningen de betaler for skal være tilgjengelig Open Access, og samtidig er villige til å betale forfatteravgiften for åpen publisering.

I 2013 ble forskningsmeldingen *Lange Linjer - kunnskap gir muligheter*, lagt fram.⁷ I meldingen skriver regjeringen at de vil *kreve at alle vitenskapelige artikler som er helt eller delvis offentlig finansiert, enten skal publiseres åpent eller egenarkiveres etter avtale med utgiver*. De skriver videre at Forskningsrådet og institusjonene bør ta ansvar for å dekke publiseringsavgifter.

Forskningsrådet har vedtatt prinsipper for åpen tilgang til vitenskapelig publisering.⁸ De krever åpen tilgang til alle vitenskapelige artikler som er resultat av forskning som helt eller delvis er finansiert av Forskningsrådet. Forskningsrådets krav kan oppfylles på to måter:

- i. Ved å egenarkivere den aksepterte versjonen i et institusjonelt eller fagspesifikt arkiv senest 6-12 måneder etter publisering.
- ii. Ved å publisere artikkelen Open Access og deretter egenarkivere artikkelen i et institusjonelt eller fagspesifikt arkiv.

Artikler som publiseres åpent må i tillegg egenarkiveres for å sikre at Forskningsrådet får oversikt over åpne artikler som de har finansiert.

I forlengelse av disse prinsippene har Forskningsrådet opprettet en femårig støtteordning fra 2014 for utgifter institusjonene har til åpen publisering. (STIM-OA).⁹ Institusjoner som har et publiseringsfond eller lignende kan få dekket opptil 50 prosent av artikkelavgifter.¹⁰ Ordningen dekker bare kostnader ved publisering i rene Open Access-tidsskrift, ikke hybrid Open Access. Ordningen dekker heller ikke publisering av Open Access-bøker. Forskningsrådets målsetting med støtteordningen er å bidra til at institusjonene etablerer rutiner og finansieringskilder for kostnader ved åpen publisering. Etter at støtteordningen opphører i 2019 mener Forskningsrådet at artikkelutgifter til Open Access må inngå som en del av institusjonenes ordinære driftskostnader.

⁷ Meld. St. 18 (2012–2013). *Lange Linjer - kunnskap gir muligheter* (2013), Kapittel 3.
<https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-18-20122013/id716040/>

⁸ Forskningsrådets prinsipper for åpen tilgang til vitenskapelig publisering.

⁹ Forskningsrådets STIM-OA:

<http://www.forskningsradet.no/no/Utllysning/STIMOA/1254005280421/p1173268235938?visAktive=true>

¹⁰ Forskningsrådet mottok 24 søknader til STIM-OA for APC-kostnader 2014. Det ble søkt om til sammen ca. 3 millioner, det vil si at institusjonene som har søkt til sammen brukte ca. 6 millioner Gull-OA-publisering i 2014. Totalt antall Gull OA-artikler som det er betalt APC for er 539. Av disse er 6 % på nivå 2 i NSD-kanalregisteret. Gjennomsnitt APC er 11033,- NOK.

For regnskapsåret 2014 har UiB søkt Forskningsrådets støtteordning STIM-OA og fått dekket 445 000 kroner av de totale utlegg til artikler i rene Open Access-tidsskrift på ca. 900 000 kroner.¹¹ Forskningsrådets støtteordning dekker 50 % av publiseringsavgiften for rene Open Access-artikler. Samlet støtte gitt gjennom UiBs budsjettpost for 2014 var på 4,8 millioner kroner.

Alle norske universitet og flere høyskoler har etablert budsjettposter (publiseringsfond) for å betale forfatteravgift ved åpen publisering.¹² De fleste av budsjettpostene har avsatt et årlig beløp. Ved de tre andre store universitetene er budsjettet for 2015: 2,5 millioner ved UiO, 1,3 millioner ved UiT og 1 million ved NTNU. De aller fleste av budsjettpostene i Norge støtter kun publiseringsavgift i rene Open Access-tidsskrift. Av de som støtter hybrid, har noen innført begrensinger på støtte. Dette kan være i form av makspris per artikkel, makspris på kun hybridartikler, eller kun støtte til hybridartikler på nivå 2. Ut over dette er retningslinjene for tildeling mellom de norske budsjettpostene i stor grad sammenfallende.

I EUs nye rammeprogram Horisont 2020 blir det stilt krav om at mottakere av prosjektmidler må gjøre sine publikasjoner åpent tilgjengelige.¹³ Retningslinjene for tilgjengeliggjøring er identiske med Forskningsrådets når det gjelder modeller, embargotider og kravet om at alle artikler skal egenarkiveres. Forskjellen er at Horisont 2020 også gir støtte til publisering i hybridtidsskrifter.

Flere land har vedtatt eller er i ferd med å vedta nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskning. Det er forskjeller på disse retningslinjene når det gjelder tidshorisont og modeller for tilgjengeliggjøring, men en tydelig utvikling er at det blir vanligere å inkludere åpen publisering i tillegg til egenarkivering i retningslinjene, herunder betaling av forfatteravgift.¹⁴

5. Administrasjon og retningslinjer

Budsjettposten ved UiB ble etablert som en fullskalaordning med støtte til forfatterbetaling både til publisering i Open Access-tidsskrifter, frikjøp av enkeltartikler i abonnementstidsskrift (hybrid) og Open Access-bøker.

¹¹ Dette er de regnskapsførte kostnadene for støtte til rene Open Access-artikler i 2014.

¹² Oversikt over norske publiseringsfond: <http://www.openaccess.no/faq/fond-arkiv-tidsskrift-i-norge/publiseringsfond-ved-norske-uh-institusjoner/index.htm>

¹³ Policy: <http://roarmap.eprints.org/680/>

¹⁴ Eksempler: Danmark krever at alle vitenskapelige artikler skal egenarkiveres i et åpent institusjonelt eller fagarkiv. USA stiller også krav om egenarkivering. I Sverige sier det nasjonale Vitenskapsrådets at Open Access kan oppnås ved publisering eller egenarkivering. Fra 2017 må alle artikler publiseres med en CC-BY lisens. Storbritannia krever Open Access til alle vitenskapelige artikler, enten ved egenarkivering eller ved åpen publisering, men med åpen publisering som den foretrukne modellen.

Hovedkriteriene for tildeling har vært:

- Kun korresponderende forfattere som er tilknyttet UiB som ansatt, ph.d.-kandidat eller masterstudent kan søke om støtte.
- Publikasjonen må være registrert på nivå 1 eller 2 i registeret over autoriserte publiseringskanaler, eller dokumentert innmeldt.
- Publikasjonen må være tilgjengelig Open Access med en Creative Commons-lisens umiddelbart etter publisering.
- Støtte blir kun gitt til forfatterbetaling (APC) for artikler akseptert for publisering.

Retningslinjene er utarbeidet med det formål å sikre at publikasjonene blir publisert i kvalitetssikrede kanaler og at de blir reelt tilgjengelig Open Access.

UB har utarbeidet et nettbasert søknadsskjema og behandlingstiden er 0-2 virkedager. UB administrerer også betalingen. I forkant av innvilgelse sjekkes det at tidsskriftet er registrert i det norske kanalregisteret for å sikre at det ikke gis støtte til useriøse aktører. Samtidig sjekkes det at utgiver har informasjon om betaling og lisensbetingelser på sine nettsider. I etterkant kontrolleres det at publikasjonen er publisert Open Access med åpen lisens, og at forfattertilhørighet UiB er skrevet på artikkelen. Publikasjonene skal lastes opp i CRISStin for tilgjengeliggjøring i Bergen Open Research Archive (BORA) for sikker langtidslagring og permanent tilgjengelighet.

UB har markedsført budsjettposten på sine nettsider og ved informasjon ut til enhetene. I tillegg har ansatte ved biblioteket informert om tjenesten på møter med fagmiljø og gjennom sine ph.d.-kurs. Markedsføringen var størst ved oppstart av tjenesten. Trolig er det slik at de fleste nye søkere har fått informasjon fra andre som har benyttet seg av tjenesten, og at dette dermed forsterker bruk av ordningen innenfor fagmiljø som allerede publiserer Open Access.

6. Resultater

I perioden 1.10.2013- 31.6.2015 har 437 søknader blitt innvilget. 23 søknader har blitt avslått fordi de ikke oppfyller kriteriene.¹⁵

¹⁵ De fleste fordi utgiver ikke har tilbudt Creative Commons-lisens (9) eller at artikkelen allerede har vært publisert (7).

Tabell 1: Gjennomsnittspriser og totale kostnader for artikler fordelt på nivå og type Open Access¹⁶

	Nivå 1			Nivå 2			Totalt		
	Antall	Sum	Snittpris	Antall	Sum	Snittpris	Antall	Sum	Snittpris
Hybrid	187	kr 4 266 631	kr 22 816	94	kr 2 219 445	kr 23 611	281	kr 6 486 076	kr 23 082
Ren OA	143	kr 1 938 749	kr 13 558	9	kr 145 793	kr 16 199	152	kr 2 084 542	kr 13 714
Totalt	330	kr 6 205 380	kr 18 804	103	kr 2 365 238	kr 22 963	433	kr 8 570 618	kr 19 794

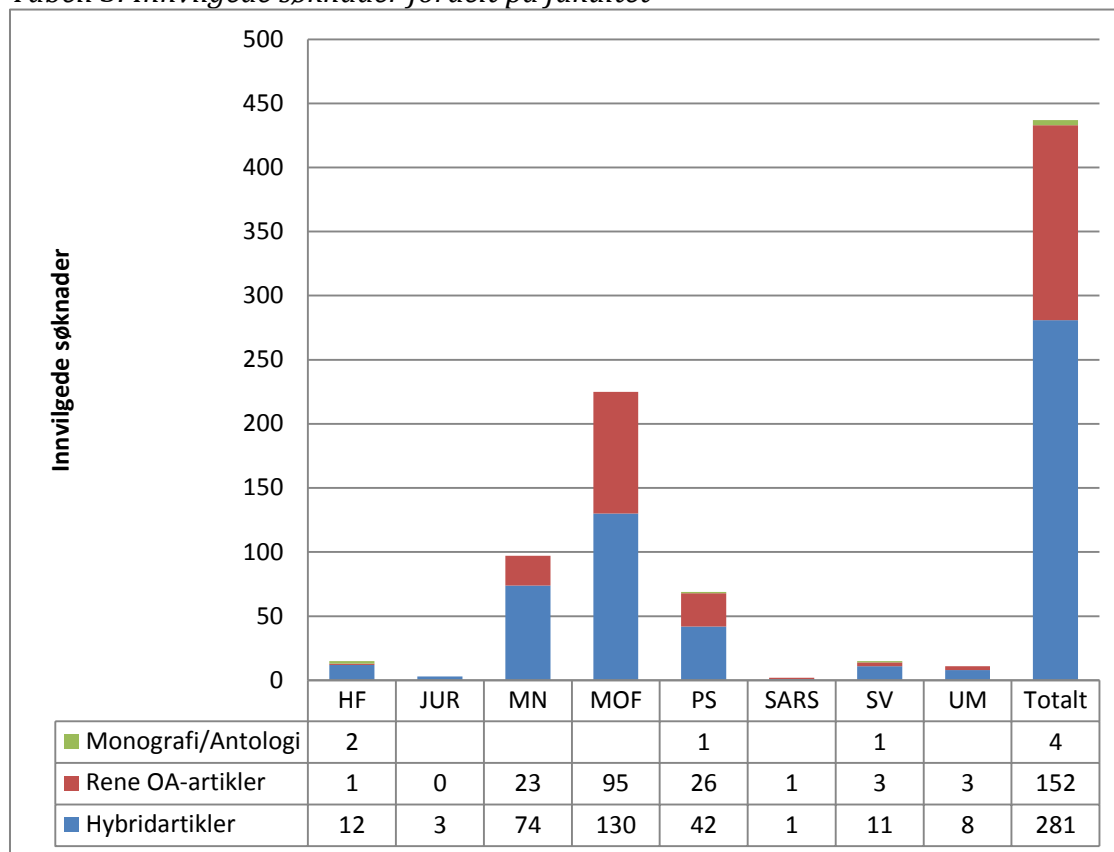
Tabell 2: Gjennomsnittspriser og totale kostnader for bøker fordelt på nivå

	Nivå 1			Nivå 2			Totalt		
	Antall	Sum	Snittpris	Antall	Sum	Snittpris	Antall	Sum	Snittpris
	3	kr 233 095	kr 77 698	1	kr 94 219	kr 94 219	4	kr 327 314	kr 81 829

Det er totalt innvilget støtte for 8,9 millioner kroner inkludert mva. Snittprisen per artikkel er 19 794 kroner, men det er stor forskjell på prisen ved publisering i rene Open Access-tidsskrift, 13 714 kroner, og publisering i hybridtidsskrift, 23 082 kroner (tabell 1). For 2014, som er det eneste hele året vi har tall fra, ble det bevilget støtte for nærmere 4,8 millioner kroner. I de to første kvartalene i 2015 er det bevilget støtte for i overkant av 3, 4 millioner kroner. Det er blitt innvilget støtte til to monografier (HF og SV) og to antologier (HF og PS). Av de innvilgede søknadene er 36 prosent til artikler i rene Open Access-tidsskrift, mens 64 prosent er til hybridtidsskrift.

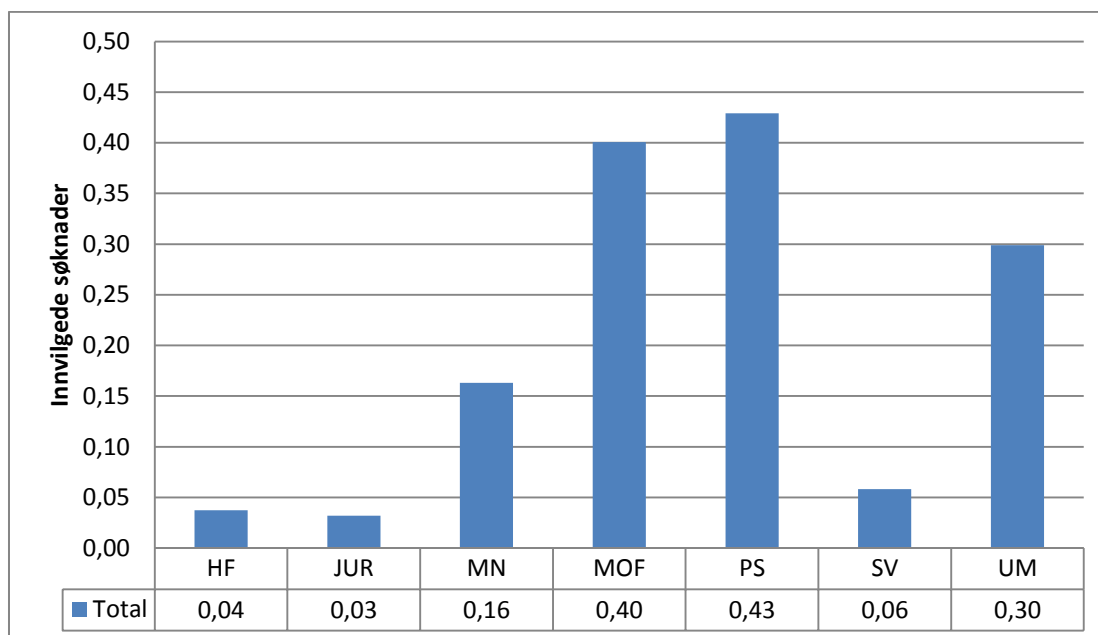
¹⁶ Alle kostnader er estimerte beløp basert på tidsskriftenes APC og er beløpene som er avsatt i budsjettposten. Det vil være avvik fra de reelle kostnadene blant annet på grunn av valutasingninger. Endelige beløp er først mulig å gi etter at alle fakturaer er betalt.

Tabell 3: Innvilgede søknader fordelt på fakultet

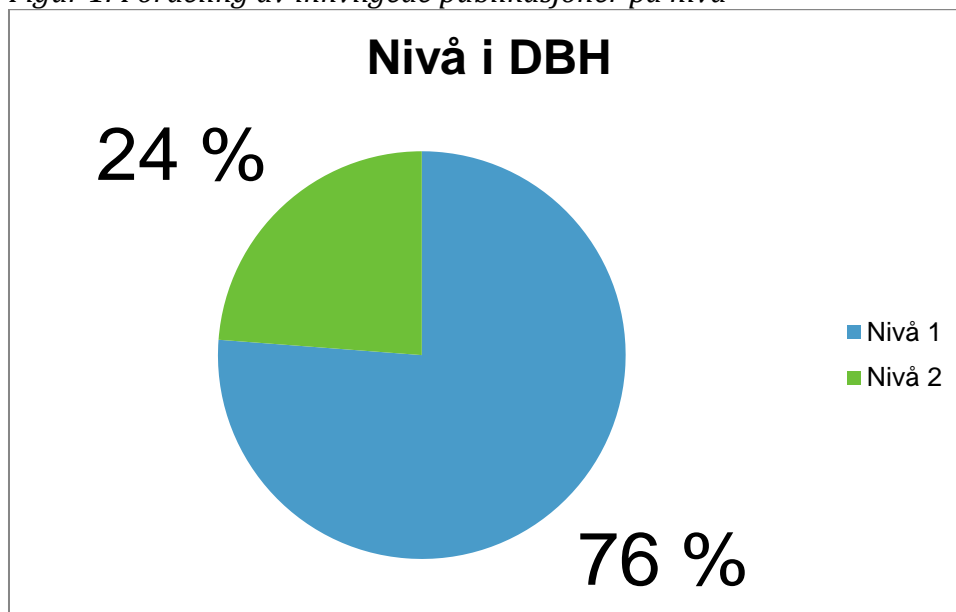

Det medisinsk-odontologiske fakultet står for 51 prosent av de innvilgede søknadene, deretter følger Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet med 22 prosent, og Det psykologiske fakultet med 16 prosent (tabell 3). De resterende fakultetene står således for omtrent 10 prosent av de innvilgede søknadene. Fordelingen mellom fakultetene er i samsvar med internasjonale publiseringstrender der åpen publisering er mest utbredt innen medisin og naturvitenskap. Samtidig er det slik at det også er i disse fagfeltene at forfatterbetalingsmodellen er mest utbredt. Innen humaniora og samfunnsvitenskap er det vanligere med finansieringsmodeller for åpne tidsskrift der det er gratis å publisere. Ser man tallet på innvilgede søknader i forhold til tallet på vitenskapelige stillinger per fakultet (tabell 4), ser man samme tendens, selv om Det psykologiske fakultet har flest søknader per vitenskapelig ansatt.

Tabell 4: Innvilgede søknader per fakultet fordelt på vitenskapelige stillinger

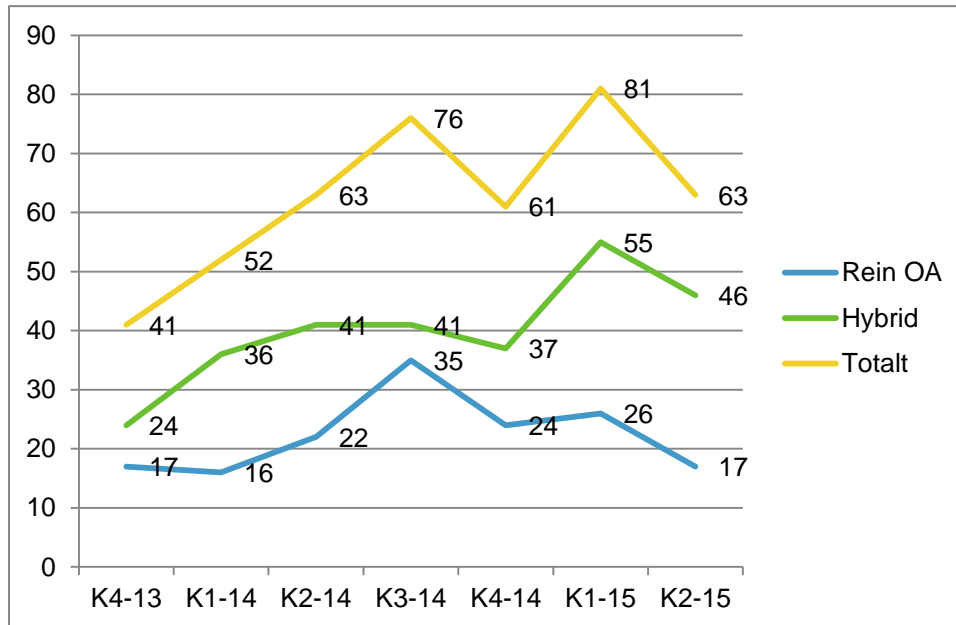

Figur 1: Fordeling av innvilgede publikasjoner på nivå

Den totale fordelingen mellom publikasjoner på nivå 1 og 2 (figur 1) viser at 76 prosent er publisert på nivå 1, mens 24 prosent er publisert på nivå 2. For rene Open Access-publikasjoner er det 9 artikler og en monografi på nivå 2, omlag 6 prosent, mens det for hybridartikler er 94 artikler på nivå 2, omlag 33 prosent. Støtte til hybridpublisering har ført til flere Open Access-artikler i velrennomerte publiseringskanaler. Det finnes kun et fåtall Open Access-tidsskrift på nivå 2 i det norske tellekantsystemet.

Figur 2: Kvartalsvis utvikling av innvilgede søknader

Det har vært en økning på antall innvilgede søknader siden oppstarten i 2013. Man må anta at hovedgrunnen til veksten er at tilbudet blir stadig bedre kjent. Samtidig krever stadig flere av dem som finansierer forskning (for eksempel Forskningsrådet og EU) at artikler skal gjøres åpent tilgjengelig.

7. Videreføring av budsjettposten

Budsjettposten inngår i Universitetet i Bergen sitt arbeid for å gjøre forskningsresultater i størst mulig grad åpent tilgjengelig. Det er ulike modeller for hvordan man kan oppnå en slik målsetning, og ulike fordeler, ulemper og kostnader knyttet til den modellen man velger.

Mandatet skisserer tre ulike modeller for å videreføre budsjettposten: (a) som en fullskala ordning uten begrensninger, (b) kun støtte til rene Open Access-tidsskrift, (c) støtte til både rene Open Access-tidsskrift og hybridtidsskrifter med visse begrensninger.

7.1 Fullskalaordning uten begrensninger

Budsjettposten er i prøveperioden drevet som en fullskalaordning som har inkludert støtte til forfatterbetaling i Open Access-tidsskrift, hybridtidsskrifter og publisering av Open Access-bøker.

Hybridpublisering innebærer frikjøp av artikler Open Access i abonnementsbaserte tidsskrift. Hybridpublisering muliggjør større grad av åpen publisering i velrennomerte publiseringskanaler og gir flere fagmiljø mulighet til å publisere åpent ved å øke utvalget av mulige publiseringskanaler. Langt flere hybridtidsskrifter er på nivå 2 og de vil oftere ha høyere impact enn de rene Open Access-tidsskriftene. Støtte til hybridpublisering vil føre til at det blir publisert langt flere åpne vitenskapelige artikler fordi utvalget tidsskrift er større og fordi forskere kan publisere Open Access i de tidsskriftene de vanligvis publiserer i.

Hovedgrunnen til at de fleste publiseringsfond ved institusjoner i Norge, i likhet med Forskningsrådet, har valgt å ikke støtte hybridpublisering, er at en slik publiseringsmodell innebærer såkalt *double-dipping*. Publiseringskostnadene for en hybridartikkel blir dekket både gjennom abonnement og ved forfatterbetaling. Internasjonalt er det imidlertid en rekke aktører, som EU og Storbritannia, som gir publiseringsstøtte til hybrid, med det formål å gjøre flest mulig artikler tilgjengelig åpent.

Kostnadene ved hybridpublisering kan bli svært høye, og per i dag er dette kostnader som kommer i tillegg til det som allerede betales i abonnementsutgifter ved UiB. Det er vanskelig å gi et estimat på hvor mye det vil koste å årlig frikjøpe alle fagfelleverderte artikler fra UiB Open Access. I 2015 lanserte Max-Planck instituttet en modell for hvordan dette kan beregnes.¹⁷ I følge rapporten vil abonnementsmodellen kunne endres til en forfatterbetalingsmodell uten ekstra kostnader hvis hver institusjon betaler frikjøp for sine korresponderende forfattere. Det beregnes at hver institusjon må betale for 40-60 % av artiklene med forfattere ved institusjonen. Etter denne modellen vil prisen ved UiB for å frikjøpe alle artikler bli på mellom 20 og 30 millioner kroner per år. Til sammenligning er de årlige abonnementsutgiftene cirka 35 millioner kroner. Beregningen tar utgangspunkt i dagens snittpris i budsjettposten. Siden tallet på hybridartikler nødvendigvis vil øke ved et slikt frikjøp, vil gjennomsnittsprisen også gå noe opp. Samtidig er det slik at mange utgivere, både Open Access og abonnementsbaserte, ikke har forfatterbetaling.

Ved UiB har budsjettposten inkludert publisering av bøker Open Access. Åpen publisering av bøker er fremdeles langt mindre vanlig enn publisering av artikler med åpen tilgang, men de siste årene har det dukket opp stadig flere utgivere som publiserer Open Access-bøker, også i Norge.¹⁸ Inkludering av bøker i ordningen muliggjør større grad av åpen publisering i fagmiljø der monografi- og antologipublisering står sterkt. Et anslag på hva det vil det koste å frikjøpe en bok er 100-150 000 kroner. Hvis ordningen

¹⁷ Disrupting the subscription journals' business model for the necessary large-scale transformation to open access: <http://dx.doi.org/10.17617/1.3>

¹⁸ Universitetsforlaget og Cappelen Damm tilbyr publisering av Open Access-bøker.

blir populær kan dette føre til en kraftig økning av utgiftene til åpne bøker i budsjettposten.

7.2 Forfatterbetaling i Open Access-tidsskrift

Ved å gi støtte til forfatterbetaling i Open Access-tidsskrift støtter institusjonene en etablert publiseringsmodell innenfor mange fagmiljø. For noen av disse fagmiljøene er de mest anerkjente og brukte fagtidsskriftene Open Access med en forfatterbetalingsmodell. Ved UiB har tidsskriftet med flest publikasjoner de siste årene vært Open Access-tidsskriftet PLoS ONE. Ved å støtte forfatterbetaling i disse tidsskriftene gis UiBs ansatte større frihet i valg av publiseringskanaler.

Flere institusjoner kombinerer krav om egenarkivering med publiseringsstøtte i Open Access-tidsskrift.¹⁹ En slik modell sikrer at de som ønsker å publisere i Open Access-tidsskrift får mulighet til dette, samtidig som artikler publisert i abonnementstidsskrifter kan gjøres tilgjengelige ved egenarkivering. Problemet er at det sistnevnte i liten grad skjer.

Ved å støtte kun ren Open Access vil publikasjonskostandene holdes nede, både fordi det er rimeligere å publisere i Open Access-tidsskrift, men også fordi tallet på søknader vil bli mindre. I 2014 ble det innvilget 94 søknader til publisering i rene Open Access-tidsskrift.

Ved å stille krav til at tidsskriftene skal være på nivå 1 eller 2 i det norske systemet sørger man for at tidsskriftene som mottar støtte fra budsjettposten har vært gjennom en kvalitetssikring. Per i dag så finnes det få Open Access-tidsskrift på nivå 2 i det norske systemet.²⁰ Open Access-tidsskriftene er nye, men etter hvert som flere publiserer i disse tidsskriftene vil flere av dem oppnå høyere status og impact og flere vil bli registrert på nivå 2.

7.3 Hybridstøtte med begrensninger

Flere publiseringsfond nasjonalt og internasjonalt som støtter hybrid publisering, har valgt å knytte visse begrensninger til en slik støtte. Eksempel på slike begrensninger er innføring av en makspris per artikkel, fordi hybrid oftere er dyrere enn rene Open Access-artikler, at hver institusjon kun betaler for sin forfatterandel, eller kun å støtte tidsskrift som gir en reduksjon i pris på forfatterbetaling ved abonnement. Alternativt kan kun hybridartikler på nivå 2 motta støtte, det kan settes begrensninger per forfatter, eller kun gis støtte til forfattere innenfor visse stillingskategorier (for eksempel yngre forskere). Utfordringen med disse modellene er at de kan være kompliserte å

¹⁹ Se for eksempel Universitetet i Oslo: <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/fa/open-access/open-access-politikk-for-uio.html>

²⁰ Liste over 46 OA-tidsskrift på nivå 2: <http://bit.ly/1PzQvQ1>

administrere, og at færre artikler vil bli frikjøpt. Fordelen er at kostnadene vil bli lavere og at institusjonen selv setter visse kriterier for hvor mye de er villige til å betale.

8. Økt åpen tilgang via egenarkivering

UiBs policy sier at økt åpen tilgang til forskningsresultater enten kan oppnås ved at ansatte publiserer åpent eller egenarkiverer i et åpent arkiv.²¹ Åpen publisering som et alternativ til egenarkivering var et av argumentene for å opprette en budsjettpost fra UiBs arbeidsgruppe for universitetets ordninger for Open Access i 2011.

Både Forskningsrådet og EU stiller krav om åpen tilgang til forskningsresultater via egenarkivering eller publisering. Selv om artikkelen publiseres åpent må den likevel egenarkiveres. Det har også vært et av kriteriene for å motta støtte fra budsjettposten at man laster opp den publiserte versjonen i CRISStin for egenarkivering.

Tradisjonelt har egenarkivering vært forstått som en måte å gjøre åpent tilgjengelig en fagfelleurdert versjon av artikler fra abonnementstidsskrift. Fordelen med slik egenarkivering er at det kan gjøres uten forfatterbetaling. Ulempen er at det er få som benytter seg av denne muligheten. Særlig gjelder dette ved institusjoner der egenarkivering er frivillig. Forskere vil ofte oppleve egenarkivering som en ekstra administrativ belastning og flere vil også ha motforestillinger mot å gjøre en annen versjon enn den publiserte versjonen, tilgjengelig. Publikasjoner som blir egenarkivert og ikke åpent publisert, blir også underlagt flere restriksjoner. Som oftest innebærer dette en embargoperiode på tilgjengeliggjøring, vanligvis på mellom 6 og 24 måneder, og at brukere kun får rett til lesetilgang og privat bruk. Dette innebærer at brukere ikke kan dele kopier med andre eller laste opp fullteksten i andre kanaler. Forfatter beholder heller ikke rettigheter til eget arbeid.

Egenarkivering har vist seg å virke best når det stilles krav fra store aktører som finansierer forskning, som for eksempel Wellcome Trust og National Institutes of Health (NIH). Disse krever at utgiver deponerer artiklene automatisk i det åpne arkivene PubMed/PubMedCentral. Ved noen institusjoner har egenarkivering fungert bedre ved at det er gitt en eller annen form for belønning.²²

²¹ Universitetets policy for og ordninger med Open Access. Styresak 88, 29.11.12: <http://www.uib.no/filearchive/2012-088.pdf>

²² Ved Høyskolen i Oslo og Akershus ble overføringer for publikasjonspoeng i en periode fordelt mellom instituttene på bakgrunn av egenarkivering. Det resulterte i at graden av egenarkiverte artikler i årene 2010-2011 var på henholdsvis 97 og 95 prosent.

9. Open Access uten forfatterbetaling

Innenfor mange fagmiljø, spesielt humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag, publiseres det i Open Access-tidsskrift uten en forfatterbetalingsmodell. UiB støtter denne typen publisering ved å drifte en tjeneste for åpne elektroniske tidsskrift, monografier og rapportserier.²³ UB har fått noen henvendelser i løpet av prøveperioden angående mulighet for å søke budsjettposten om driftsstøtte til tidsskrift som driftes av fagmiljø ved UiB/ der UiB forskere er redaktører. Argumentet har vært at det bør være mulig å søke midler også for åpne tidsskrift som ikke drives etter en forfatterbetalingsmodell.

Det finnes imidlertid et tilbud til mange av disse tidsskriftene gjennom Forskningsrådets publiseringsstøtteordning.²⁴ Her er det mulig for tidsskrift innenfor humaniora, juss og samfunnsvitenskap å søke om økonomisk støtte til å publisere med åpen tilgang. Alle norske tidsskrift som mottar støtte fra Forskningsrådet skal publiseres med åpen tilgang fra og med 2017. Denne publiseringsstøtteordningen skal imidlertid fjernes på sikt, fordi Forskningsrådet mener at tidsskriftene må søke finansiering på andre måter, for eksempel gjennom forfatterbetaling.

Det finnes åpne tidsskrift som blir finansiert gjennom medlemskapsordninger eller tilsvarende alternative driftsmodeller. Det kan være ordninger som skal sikre at det blir gratis å publisere i tidsskriftene, eller som gir reduserte priser på forfatterbetalingen.²⁵ Det har kommet ønsker om at budsjettposten også skal kunne dekke denne typen kostnader.

10. Åpne lisenser

Det er et krav i dagens retningslinjer til budsjettposten at publikasjoner som mottar støtte må tilgjengeliggjøres med en åpen lisens fra Creative Commons (CC). En slik lisens sikrer permanent åpen tilgang og utvidet bruk av publikasjonen. Lisensen sikrer også muligheten for å lagre en kopi av den publiserte artikkelen eller boken i BORA. Forfatter har stått fritt til å velge hvilken CC-lisens som skal benyttes.

Målsetningen med Open Access-publisering er å gjøre vitenskapelige publikasjoner åpent tilgjengelige for alle. Creative Commons-lisenser blir brukt fordi de tilbyr en internasjonalt etablert juridisk struktur som er i samsvar med denne målsetningen. Creative Commons-lisenser erstatter ikke opphavsretten, men er et sett av lisenser som opphavspersonen kan benytte for å åpne for visse former for bruk og bearbeidelse. Alle

²³ BOAP: <https://boap.uib.no/>

²⁴ Publiseringsstøtteordning klar for Open Access:

http://www.forskningradet.no/no/Nyheter/Publiseringsstotteordning_klar_for_Open_Access/1253954632165

²⁵ UiB har per i dag en slik avtale med BioMed Central som gir UiBs ansatte 15% rabatt på publisering i [BioMed Central](#)-, [Chemistry Central](#)- og [SpringerOpen](#)-tidsskrifter.

lisensene krever at opphavspersonen blir navngitt ved bruk av et lisensiert verk. Det er seks ulike CC-lisenser. CC BY er den mest liberale lisensen, mens de fem andre CC-lisensene på ulike måter begrenser hvordan et verk kan brukes og bearbeides.²⁶

CC-BY er blitt «standardlisensen» innen Open Access-publisering og blir brukt av de store Open Access-forlagene som Public Library of Science (PLOS) og BioMed Central. Store forskningsfinansierer som Wellcome Trust krever også denne lisensen. CC-BY er den lisensen som best samsvarer med idealet om Open Access slik det er definert av Budapest Open Access Initiative, ved at publikasjonen blir åpen i videst mulig forstand med få restriksjoner på bruk og bearbeidelse.²⁷

11. Open Access og dagens abonnementsordning

UiB brukte i 2014 cirka 35 millioner kroner på abonnementsavtaler med tidsskrift. En målsetning med Open Access har alltid vært at man på sikt skal avvikle abonnementsmodellen, for på den måten å redusere kostnadene knyttet til vitenskapelig publisering. Ved en forfatterbetalingsmodell vil kostnadene bli synlige på en helt annen måte enn ved abonnement.

I Nederland og Storbritannia har man valgt å gå for en modell med nasjonale konsortieavtaler med enkelte utgivere for å sikre Open Access til forskningsresultater og samtidig redusere kostnadene. I disse avtalene har man forhandlet fram at abonnementskostnadene også skal dekke avgifter til Open Access-publisering. Dette har man oppnådd uten større økninger i abonnementskostnadene.²⁸

Et problem med denne modellen er at utgivere fremdeles vil inngå avtaler med hver enkelt institusjon eller konsortie om kjøp av tjenester, og disse forhandlingene vil foregå bak lukkede dører. Det vil dermed fremdeles være mulig for utgivere å sette pris på tilgang til vitenskapelige publikasjoner uten reelle forhandlinger om pris.

Denne typen avtaler om å inkludere Open Access i forhandling med utgivere om abonnemeter må fremforhandles på nasjonalt nivå. UiBs abonnement er i all hovedsak konsortieavtaler som er administrert av CRISTin. CRISTin forbereder forhandlinger for å få til tilsvarende avtaler som Nederland og Storbritannia, men dette vil trolig ta tid. Det er ikke sannsynlig av UiB kan få til lignende avtaler lokalt. De nasjonale konsortieavtalene med utgivere gjør det også vanskelig å få til andre typer avtaler om reduserte abonnementskostnader basert på APC-betaling. På kort sikt må derfor støtte til Open Access-publisering ses på som utgifter som kommer i tillegg til abonnementskostnadene.

²⁶ Mer informasjon om CC-lisenser: <http://creativecommons.no/lisenser>

²⁷ <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations>

²⁸ Open Access at the center of Dutch consortium negotiations: <https://www.openaire.eu/newsletter-items/oa-publications-dutch-cons>

12. Diskusjon

Arbeidsgruppen er bedt om å vurdere de faglige og økonomiske implikasjonene av ordningen. Den er videre blitt bedt om å vurdere i hvilken form budsjettposten skal videreføres. I dokumentet diskuteres fordeler og ulemper ved a) å videreføre budsjettposten som en fullskala ordning uten begrensninger, b) kun støtte rene Open Access-tidsskrift, eller c) sette begrensninger på støtte til hybrid. Mandatet inneholder ingen konkrete økonomiske rammer for en fremtidig budsjettpost for åpen publisering ved UiB, og arbeidsgruppen er heller ikke bedt om å si noe om hvor mye midler UiB bør bruke på dette i årene fremover.

Ettersom målet med budsjettposten er å gi økt åpen tilgang til forskningsresultater, som det står i UiBs policy, mener arbeidsgruppen at det ideelle er å fortsette budsjettposten som en fullskalaordning. Dette innebærer at det kan søkes om midler både til publisering av artikler i rene Open Access-tidsskrift, hybridtidsskrift og bøker.

De faglige argumentene for å støtte hybridpublisering er at det gir flere fagmiljø mulighet til å publisere Open Access. Hybridpublisering vil også føre til at flere artikler i velrenomerte tidsskrift gjøres åpent tilgjengelig, fordi det finnes langt flere hybridtidsskrift enn rene Open Access-tidsskrift på nivå 2. Konsekvensen av å ikke lenger støtte hybrid kan være at den beste forskningen fra UiB ikke vil være åpent tilgjengelig.

De økonomiske kostnadene knyttet til en fullskalaordning kan bli svært høye. Forfatteravgiften for hybridartikler er generelt langt høyere enn i de rene Open Access-tidsskriftene. Det er også trolig at andelen hybridartikler vil øke dersom ordningen opprettholdes og blir bedre kjent i fagmiljøene. De fleste av UiBs artikler blir publisert i abonnementstidsskrift og mange av disse kan potensielt bli frikjøpt. Støtte som blir gitt til hybridartikler vil heller ikke refunderes av Forskningsrådets støtteordning (STIM-OA).

Selv om arbeidsgruppen ikke har forholdt seg til konkrete økonomiske rammer, har den tatt hensyn til at Universitetsstyret kan se det nødvendig å begrense midlene til støtte for åpen publisering. Om det innføres slike begrensninger mener arbeidsgruppen at det er støtte til publisering i rene Open Access-tidsskrift og støtte til åpen publisering av bøker som bør prioriteres. Det vil være i tråd med innretningen av de fleste andre norske publiseringfond. Gruppen anser det som viktigere å støtte Open Access-publisering av bøker enn artikler i hybridtidsskrifter. Bokpublisering er en viktig publiseringsform innenfor flere fagmiljø som ikke har de samme tradisjonene for åpen publisering av artikler med forfatterbetaling, særlig innenfor humaniora, samfunnsvitenskapelige fag og juss.

Ved en begrensning eller avvikling av støtte til hybridpublisering, mener arbeidsgruppen det er viktig at arbeidet knyttet til egenarkivering blir styrket. En mulighet er å innføre krav om egenarkivering i BORA. Dette for å sikre at artikler som ikke blir frikjøpt, likevel blir gjort åpent tilgjengelige. I tillegg bør UiBs policy for åpen tilgang til forskningsresultater og forskningsfinansiørers krav om egenarkivering formidles til enhetene.

Arbeidsgruppen har vurdert dagens retningslinjer for tildeling. Retningslinjene for støtte til åpen publisering av bøker har blitt skilt ut og tilpasset publiseringsformen. Det er også lagt til en anbefaling om bruk av Creative Commons BY-lisensen. Ut over dette er det gjort mindre språklige endringer.

Arbeidsgruppen foreslår en ny evaluering av budsjettposten i 2019. Det vil sammenfalle med at Forskningsrådet avslutter sin støtteordning STIM-OA, og det er da en forventning om at institusjonene har etablert gode systemer for finansiering av åpen publisering.